

Examen VWO

2019

tijdvak 2
maandag 17 juni
13.30 - 16.30 uur

filosofie

Dit examen bestaat uit 17 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 46 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of argumentatie gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of argumentatie ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Klimaatscepticisme

Klimaatsceptici zetten vraagtekens bij de oorzaken voor klimaatveranderingen die wetenschappers geven. Een van de belangrijkste klimaatsceptici in Nederland is de wetenschapsjournalist Marcel Crok.

Volgens hem schotelen klimaatwetenschappers ons wetenschappelijke modellen voor die aantonen dat de aarde steeds vlugger opwarmt, maar vergeten ze erbij te zeggen dat die modellen niet op absolute zekerheid berusten. Crok betoogt:

tekst 1

Het politiek gestelde doel is duidelijk: de opwarming van de aarde beperken tot 2 graden Celsius. Om daaronder te blijven mag de wereld in totaal niet meer dan ongeveer drieduizend gigaton CO₂ uitstoten, stelt een prominente grafiek in het vijfde rapport van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC).

Het IPCC baseert zich op klimaatmodellen. Hoe goed zijn die?

Niet best. Ze overschatten de opwarming in de laatste 35 jaar al fors. Zo warmen de oceanen in de modellen bijna twee keer zo snel op als waargenomen.

Modellen simuleren forse opwarming hoog in de tropische atmosfeer, maar satellieten en weerballonnen hebben die 'hot spot' niet gemeten.

bron: de Volkskrant, 5 december 2015

Aangezien de modellen niet op absolute zekerheid berusten, kun je je afvragen of ze wel een juiste weergave van de werkelijkheid zijn en of die 'hot spot' nu wel of niet in de buitenwereld bestaat.

In de geschiedenis zijn er nogal wat filosofen die uitgaan van zowel het empirisme als van het idee van indirecte waarneming. De combinatie van deze twee uitgangspunten kan echter leiden tot metafysisch scepticisme.

2p 1 Leg uit dat de combinatie van empirisme en indirecte waarneming tot metafysisch scepticisme kan leiden.

Leg vervolgens met tekst 1 uit dat Croks klimaatscepticisme niet metafysisch maar epistemologisch van aard is.

Jan Paul van Soest, milieukundige, reageerde op Croks artikel met de woorden:

tekst 2

“Wat Crok doet, is exemplarisch voor de klimaatsceptici. *Cherry picking* noemen we dat. Een onzeker dilemma binnen de klimaatwetenschap eruit lichten en doen alsof die hele wetenschap niet deugt. Dit is gewoon kletsboek.”

bron: de Volkskrant, 7 december 2015

- 3p 2 Van Soests uitspraak sluit aan bij het fallibilisme van Charles Peirce. Leg uit dat Van Soests uitspraak aansluit bij Peirces fallibilisme. Leg vervolgens de kritiek van Peirce op sceptische twijfel uit met de zekerheidseis en de onfeilbaarheidseis. Beargumenteer ten slotte met het begrip ‘nut’ of jij deze kritiek overtuigend vindt als antwoord op sceptische twijfel.

Klimaatsceptici zijn een doorn in het oog van allerlei milieuactivisten. Stel je twee milieuactivisten voor die strijden tegen de negatieve gevolgen van klimaatverandering voor dieren.

Milieuactivist A handelt vanuit een functionalistische opvatting.

Milieuactivist B handelt vanuit Aristoteles’ hylemorfisme.

Hoewel milieuactivist A en milieuactivist B voor hetzelfde doel strijden, zullen zij door hun filosofische uitgangspunten een andere opvatting hebben over bewustzijn van dieren.

- 4p 3 Leg uit op welke manier bewustzijn van dieren verdedigd kan worden:
- door milieuactivist A en
 - door milieuactivist B.
- Geef vervolgens een argument:
- tegen de opvatting van milieuactivist A en
 - tegen de opvatting van milieuactivist B.

Van Soest schreef een boek over klimaatsceptici: *De Twijfelbrigade*. Daarin legt hij uit dat klimaatsceptici een aantal terugkerende strategieën hebben voor hun stellige ontkenning dat de opwarming van de aarde wordt veroorzaakt door de mens.

tekst 3

Van Soest vindt bij de tachtigjarige Amerikaanse senator Jim Inhofe de eerste verklaring voor de stellige ontkenning: dogmatische religie. In zijn boek *The Greatest Hoax - How the Global Warming Conspiracy Threatens Your Future* verdedigt Inhofe de stelling dat “klimaatverandering door de mens onmogelijk is, omdat God nog steeds daarboven zit”.

Inhofe vertegenwoordigt een groep gelovigen die de invloed van de mens niet *kunnen* erkennen zonder van hun geloof te vallen. God gaat over het weer, niet de mens.

bron: <https://decorrespondent.nl>

Hoewel Van Soest in zijn boek flink uithaalt naar klimaatsceptici, beschuldigt hij ze allerminst van leugen en bedrog.

Pierre Bayle bestrijdt religieus dogmatisme met sceptische argumenten.

Ook Sextus Empiricus zou weinig ophebben met het dogmatisme in tekst 3. Hij staat voor een sceptische levenshouding.

3p 4 Leg uit hoe we volgens Bayle moeten omgaan met de religieuze opvatting van Inhofe in tekst 3.

Leg vervolgens uit in welk opzicht Bayles opvatting wel past bij het beginsel van Sextus' scepticisme, maar niet bij het einddoel ervan.

Van Soest roept in zijn boek klimaatsceptici bovenal op om te stoppen met pseudowetenschap. Klimaatsceptici doen volgens hem namelijk één belangrijk ding niet in hun twijfelzaaij: het onderbouwen van hun alternatieve opvatting door middel van natuurkundig bewijs.

Om te bepalen wat wetenschappelijk is en wat niet, kan gebruikgemaakt worden van het falsificatiecriterium en het verificatiecriterium. Vanuit de Duhem-Quinestelling zijn beide criteria te bekritisieren.

2p 5 Leg uit welk demarcatiecriterium Van Soest gebruikt in zijn oproep aan de klimaatsceptici.

Geef vervolgens de kritiek vanuit de Duhem-Quinestelling weer op het demarcatiecriterium dat Van Soest gebruikt.

Van Soests belangrijkste argument gaat echter over de financiering van veel wetenschappelijk onderzoek dat klimaatsceptici gebruiken:

tekst 4

Het zijn veelal Amerikaanse oud-wetenschappers die zich ontpoppen tot economie-activisten en aan de leiband lopen van de fossiele industrie, zoals oliebedrijf ExxonMobil.

Klimaatscepticus Crok baseert veel van zijn verhalen op denktanks waar dergelijke types achter zitten. Zij gaan nog veel verder in hun ontkenning en hebben vooral een politieke afweging om (de ernst van) de opwarming van de aarde in twijfel te trekken. Omdat ze tegen overheidsinmenging op de vrije markt zijn of de belangen van bepaalde industrieën behartigen.

naar: de Volkskrant, 7 december 2015

Wie wil bepalen of hij het eens is met Crok of met Van Soest of met geen van beiden, zal een bepaalde houding tegenover waarheid hanteren: bijvoorbeeld die van de wetenschappelijk activisten.

Maar het is ook mogelijk om de pyrronistische problematiek erbij te betrekken. Deze problematiek kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd, waaronder op dialectisch niveau.

Bovendien speelt de spanning tussen de waardevrijheid en waardegebondenheid van wetenschap in deze discussie tussen Crok en Van Soest een rol.

4p 6 Leg met tekst 4 uit dat de opvattingen waarop Crok zich baseert niet waardevrij zijn.

Leg vervolgens het verschil uit tussen wetenschappelijk scepticisme en de dialectische interpretatie van het pyrronisme.

Beargumenteer of jij wel of geen oordeel kunt vormen met wie je het eens bent in de discussie tussen Crok en Van Soest:

- met een afweging tussen wetenschappelijk scepticisme en de dialectische interpretatie van het pyrronisme en
- met het onderscheid tussen waardegebondenheid en waardevrijheid.

Opgave 2 Direct realisme

Volgens de hedendaagse Amerikaanse filosoof John Searle is het volkomen duidelijk dat de buitenwereld en de objecten die zich daarin bevinden, echt bestaan. Ze bestaan volgens Searle onafhankelijk van de overtuigingen die we erover hebben; dat wil zeggen: ze bestaan objectief. Daarnaast is er een subjectieve wereld met innerlijke mentale toestanden. Die mentale toestanden zijn afhankelijk van de persoon die ze heeft; dat wil zeggen: ze zijn subjectief.

Onze waarneming brengt volgens het direct realisme van Searle de objectieve buitenwereld in direct contact met de subjectieve binnenwereld. Het direct realisme is echter gevoelig voor sceptische kritiek.

In zijn boek uit 2015, *Dingen zien zoals ze zijn*, probeert Searle zijn direct realisme tegen de verschillende vormen van scepticisme te verdedigen. Hij begint bij het epistemologisch scepticisme:

tekst 5

Sceptische argumenten hebben in de filosofie over het algemeen dezelfde vorm: het maakt niet uit hoeveel bewijs je hebt voor je overtuiging, je kunt je altijd vergissen. Er is een kloof tussen het bewijs en de conclusie. Daardoor weet je niet of morgen de zon weer opkomt, of andere mensen een bewustzijn hebben en of de objecten die je waarneemt echt bestaan.

naar: Searle, Seeing things as they are, 2015

Om verschillende antwoorden op het epistemologisch scepticisme goed te kunnen onderscheiden, kun je gebruikmaken van de generieke vorm van de sceptische paradox.

- 2p 7 Geef de generieke vorm van de sceptische paradox weer.
Geef vervolgens met tekst 5 een voorbeeld van deze sceptische paradox.

Searle gaat in zijn verdediging tegen het scepticisme in op David Hume. Volgens Hume kan de waarneming geen bewijs leveren voor een bestendig en onafhankelijk bestaan van de buitenwereld en de objecten daarin.

- 2p 8 Leg deze opvatting van Hume uit met:
- zijn begrip 'impressie' en
 - de rol van de verbeelding.

Searle is het grotendeels eens met de kritiek van Hume. Er is inderdaad een probleem om het bestaan van de buitenwereld en de objecten daarin te bewijzen.

Maar dat betekent volgens Searle nog niet dat je niets zou kunnen weten. Waarnemen, zo stelt Searle, is zelf namelijk al een vorm van weten:

tekst 6

Ik ben ervan overtuigd dat het verkeerd is om te denken dat als ik naar deze tafel kijk, mijn visuele ervaring het 'bewijs' is dat er een tafel staat. Wat is precies de juiste manier om de relatie tussen mijn visuele ervaring en mijn weten dat er een tafel staat te beschrijven? Ik heb geen 'bewijs' dat er een tafel staat, en ik hoef ook geen afleiding te maken, ik kan het bureau zien. En zien is in dit geval weten. En net zo min als ik 'bewijs' heb dat er een tafel voor mij staat, heb ik 'bewijs' dat ik twee benen heb, ik ervaar ze namelijk direct. De grote fout is te denken dat zien 'bewijs' levert, terwijl het dat niet doet, nooit doet. Zien is zelf de manier om te weten.

naar: Searle, Seeing things as they are, 2015

Volgens Searle is er geen bewijs nodig om te weten dat hij twee benen heeft. Net als John Austin meent ook Searle dat er een verschil is tussen iets weten en iets kunnen bewijzen.

George Moore formuleert drie voorwaarden waaraan een strikt bewijs moet voldoen. Met die criteria zou Searle volgens Moore wel degelijk een bewijs kunnen leveren dat hij twee benen heeft.

2p **9** Leg uit in welk opzicht Searles opvatting in tekst 6 aansluit bij Austins opvatting over het verschil tussen weten en bewijzen.

Geef vervolgens met behulp van de criteria van Moore weer dat Searle een strikt bewijs kan geven dat hij twee benen heeft.

Searle is niet de eerste aanhanger van het direct realisme. Al in de achttiende eeuw verdedigde Thomas Reid het direct realisme. Ook hij stelt dat we rechtstreeks toegang hebben tot externe objecten en de buitenwereld en zet zich af tegen Humes opvatting dat we slechts ideeën waarnemen. Volgens Reid heeft Hume hiervoor maar één argument dat bovendien volgens Reid tot de tegenovergestelde conclusie zou moeten leiden. Hume schrijft:

tekst 7

De tafel die we zien, lijkt kleiner te worden als we er verder van af gaan staan, maar de werkelijke tafel die onafhankelijk van ons bestaat, ondergaat geen verandering. Het was daarom niet anders dan het beeld van de tafel dat in onze geest aanwezig was.

naar: Reid, Essays over de intellectuele vermogens van de mens, 1785

2p **10** Leg uit dat Humes argument in tekst 7 volgens Reid niet tegen het direct realisme ingaat.

Leg vervolgens uit dat Reid in dit opzicht geen naïef realist is.

Net als Reid bekritiseert Searle het metafysisch scepticisme van filosofen als Locke en Berkeley:

tekst 8

Waarneming geeft een directe presentatie. We hebben geen bewijs en maken geen afleiding, we nemen de voorwerpen om ons heen direct waar. Dus het scepticisme dat betrekking had op klassieke filosofen raakt ons niet. Zij hadden een keuze tussen de representatieve theorie, zoals aangehangen door Locke en Descartes, of de idealistische theorie van Berkeley en zijn opvolgers.

naar: Searle, Seeing things as they are, 2015

Reid gebruikt het waarnemen van de zon en de maan in zijn beschrijving van het verschil in opvatting van Locke en Berkeley.

4p 11 Geef met het voorbeeld van het waarnemen van de zon en de maan:

- het verschil weer tussen de representatieve theorie van Locke en de idealistische theorie van Berkeley en
- de kritiek van Reid weer op beide theorieën.

Leg tot slot met het begrip 'gezond verstand' uit in hoeverre het direct realisme een beter antwoord geeft op het metafysisch scepticisme dan het indirect realisme.

De manier waarop Searle het direct realisme verdedigt tegen metafysisch scepticisme lijkt volgens hem op de manier waarop Wittgenstein het scepticisme ten aanzien van andere geesten weerlegt vanuit zijn privétaalargument.

Ook hier is volgens Searle geen sprake van bewijs of afleiding:

tekst 9

Als ik een man zie die net door een auto is overreden, en ik zie dat zijn been nog klem zit onder die auto en hij schreeuwt het uit, dan neem ik geen symptomen van pijn waar; maar dan is dit, zoals Wittgenstein zegt, een situatie die we een man die 'pijn heeft' noemen.

We zouden het mis kunnen hebben en het zou kunnen zijn dat de gebeurtenis onderdeel was van een Hollywoodfilm waarin net de scène werd opgenomen waarin iemand pijn heeft.

Maar het is belangrijk om te zien dat wat er wordt uitgebeeld precies 'iemand die pijn heeft' is. Dat wil zeggen - zoals Wittgenstein zou doen - het taalspel van het toekennen van pijn is zo dat dit een geval is waarin het terecht is om van pijn te spreken. En zelfs in gevallen waarin we ons vergissen, is de verkeerde toekenning gebaseerd op wat pijn eigenlijk is.

Welnu, als we deze les toepassen op zien, net zoals we zouden kunnen zeggen: "dit is een geval dat we 'een man die pijn heeft' noemen", zo zouden we ook kunnen zeggen: "dit is een geval dat we 'een tafel voor ons zien' noemen."

naar: Searle, Seeing things as they are, 2015

In tekst 9 gebruikt Searle Wittgensteins oplossing voor het conceptueel scepticisme ten aanzien van andere geesten om zich te verdedigen tegen het metafysisch scepticisme.

Het standpunt van het direct realisme over het probleem van andere geesten kan worden ondersteund door cognitiewetenschap.

3p 12 Leg uit dat het standpunt van het direct realisme ten aanzien van andere geesten kan worden ondersteund door cognitiewetenschappelijke bevindingen.

Geef vervolgens aan wat Wittgensteins privétaalargument inhoudt.

Leg tot slot uit dat Searle de oplossing van Wittgenstein voor het conceptueel scepticisme ten aanzien van andere geesten gebruikt om zich te verdedigen tegen het metafysisch scepticisme.

Opgave 3 Homeland

In de Amerikaanse tv-serie *Homeland* werkt Carrie Mathison als CIA-agente op de afdeling ter preventie van terrorisme. Door een informant is ze ervoor gewaarschuwd dat een Amerikaanse soldaat tijdens zijn gevangenschap in Irak overgelopen is naar een terroristische organisatie. Kort daarna wordt er een Amerikaanse gevangene gered, sergeant Nicholas Brody. Het leger was Brody op het spoor gekomen door een vage tip over de locatie van een safehouse waar hij jarenlang gevangen heeft gezeten.

Carrie denkt meteen dat sergeant Brody de overgelopen soldaat is op wie haar informant doelde, maar zij wordt niet geloofd binnen de CIA omdat er te weinig aanwijzingen zijn voor haar theorie.

In gesprek met haar directe baas en vriend Saul Berenson verdedigt Carrie haar idee om sergeant Brody te volgen en af te luisteren, ook al voldoet het niet aan de regels. Ze probeert het belang van de actie duidelijk te maken:

tekst 10

Carrie: Sergeant Brody komt morgen thuis. Dus we hebben minder dan 22 uur om de observatie goed te keuren, zodat we zijn telefoons kunnen afluisteren en hem kunnen volgen.

Berenson: Ik ga niet op een gevoel af.

Carrie: Maar als ik gelijk heb, en hij een terrorist is, dan moeten we Brody in de gaten houden. We hebben anders een infiltrant in ons midden.

Berenson: Gaat niet gebeuren.

Carrie: Maar....

Berenson: Vergeet het maar, Carrie.

Carrie: Prima, wat moet ik ervoor doen?

Berenson: Bewijs dat de locatie van het safehouse gelekt is.

naar: Homeland

Of een vergezocht scenario dat Brody is overgelopen serieus overwogen moet worden, kan afhangen van de epistemologische theorie die je aanhangt. Volgens relevantisme en contextualisme bepaalt de context van de kennisclaim in belangrijke mate of een scenario serieus genomen moet worden. Maar beide posities kiezen voor een andere insteek bij het evalueren van de context.

3p 13 Leg met tekst 10 uit of de situatie hier bepaalt dat Carries scenario relevant is voor het contextualisme.

Leg vervolgens uit dat het relevantisme op andere gronden tot dezelfde conclusie komt.

Beargumenteer ten slotte of Brody volgens het utilisme gevolgd zou moeten worden.

Carrie en Berenson besluiten uiteindelijk dat er gesurveilleerd gaat worden bij Brody thuis. Tijdens de surveillance blijkt dat Brody vele nachtmerries heeft. Hij heeft moeite om de draad op te pakken met zijn familie, en hij blijkt moslim te zijn geworden.

Deze informatie is echter niet voldoende om hem te beschuldigen van terrorisme. Carrie probeert in haar surveillance bewijs te verzamelen, maar slaagt daar niet in.

Tegelijkertijd heeft Carrie te kampen met een bipolaire stoornis die ze moeilijk onder controle krijgt. Door omstandigheden lukt het haar niet om tijdig haar medicatie te nemen, waardoor ze in een manische periode belandt.

In haar manische fase is ze altijd extra scherp en doorziet ze verbanden, logische connecties en informatie waar ze normaal gesproken niet de concentratie voor heeft. Daardoor kan ze alle informatie extra goed analyseren en op juiste waarde schatten. Zo vindt ze een aanwijzing dat er een opvallend verband bestaat tussen de activiteiten van een terroristenleider, Abu Nazir, en sergeant Brody. Ze twijfelt nu helemaal niet meer aan haar theorie.

Als de manische periode afloopt, volgt een depressie, waardoor ze zelf achteraf niet goed meer weet hoe ze tot dit inzicht kwam. Ze weet dus nog wel dat ze terecht inzag dat Brody gekoppeld was aan Abu Nazir en ze weet ook dat ze in haar manische periodes altijd extra goed kan redeneren en denken. Ze weet echter niet meer hoe ze dit aantoonde, ze is dat na de periode vergeten.

Carrie claimt dat ze zeker weet dat sergeant Brody een terrorist is.

Plato onderzoekt in de 'Theaetetus' aan de hand van een aantal voorbeelden de voorwaarden voor kennis.

3p 14 Leg uit welke eis Plato toevoegt aan de analyse van kennis.

Leg vervolgens uit:

- of Carries kennisclaim voldoet aan Plato's toegevoegde eis van kennis en
- in welk soort situaties Carries kennisclaim een Gettier-geval zou zijn.

Een hogere baas in de CIA komt erachter dat Carrie een bipolaire stoornis heeft en ontslaat haar. Daarna beslist Carrie om een behandeling te ondergaan om haar bipolaire stoornis voorgoed aan te pakken.

Deze behandeling bestaat uit electroshocks waarmee spiertrekkingen en schokken opgewekt worden rondom de hersenen.

Berenson is bang voor wat er met Carrie zou kunnen gebeuren:

tekst 11

Berenson: Carrie, alsjeblieft, er zijn andere mogelijkheden. Je hoeft ze niet je hersens kapot te laten maken.

Carrie: Die zijn al kapot.

Berenson: Ja? Ik hou toevallig van die hersenen.

(...)

Berenson: En de bijwerkingen? Geheugenverlies?

Carrie: Voor de korte termijn. Meestal tijdelijk. Veel van wat er is gebeurd, wil ik toch vergeten.

Berenson: Dat is helemaal niet grappig.

Carrie: Saul, ik heb mijn beslissing genomen. Ik ben je dankbaar voor je bezorgdheid, maar ik... ik kan zo niet meer leven. Het moet stoppen.

bron: Homeland

Bij veel theorieën over persoonlijke identiteit speelt het geheugen een belangrijke rol. Carrie is niet bang voor eventuele veranderingen als ze haar geheugen deels verliest, terwijl Berenson juist vreest dat ze echt zal veranderen.

Hume analyseert ons idee van persoonlijke identiteit en stelt dat het geheugen daarin een belangrijke rol speelt.

2p 15 Leg uit welke rol volgens Hume het geheugen heeft voor ons idee van persoonlijke identiteit.

Beargumenteer vervolgens met het begrippenpaar dualisme en monisme of jij vindt dat Carrie door de therapie van identiteit zal veranderen.

Door elektroshocks kunnen verwardheid en concentratieproblemen ontstaan, waardoor je niet meer helder en duidelijk kunt denken. Carrie is daarom bang dat ze in een schijnwereld terechtkomt en niet meer weet wat echt of nep is.

De toestand waarin Carrie vreest terecht te komen is vergelijkbaar met de sceptische scenario's van het gedachte-experiment van Putnam van het 'brein in een vat' en de sceptische gedachte-experimenten van Descartes. Dan geldt Carries onzekerheid echter niet alleen voor iemand die een dergelijke shocktherapie heeft ondergaan, maar voor alle mensen.

2p 16 Leg een overeenkomst uit tussen enerzijds een argument van Descartes' sceptische twijfel en anderzijds Putnams sceptische gedachte-experiment. Leg vervolgens met een verschil tussen deze argumenten uit welk argument volgens jou meer onzekerheid veroorzaakt.

Achteraf blijkt Carrie gelijk te hebben: Brody heeft nog steeds connecties met Abu Nazir. Er wordt door Nazir een terroristische aanslag op Amerika beraamd, met Brody als beoogde aanslagpleger. Inmiddels is Brody congreslid geworden en ambieert hij een politieke carrière om vanuit de politiek nog veel meer ruimte te krijgen voor de idealen die hij als terrorist heeft.

Brody voelt nog veel loyaliteit naar Abu Nazir. Brody is ervan overtuigd dat de Amerikaanse politiek schuldig is aan oorlogsmisdaden en steunt Nazir en zijn ideologie dat een terroristische aanslag als vergeldingsactie voor de Amerikaanse oorlogsmisdaden gerechtvaardigd is.

Brody begint echter te twijfelen en wil het plan voor een aanslag eigenlijk niet doorzetten, omdat er te veel onschuldige mensen bij om zouden komen.

Brody heeft een conflict in zijn wereldbeeld waarin zijn Amerikaanse achtergrond en idealen in botsing komen met de idealen van de terroristengroep van Nazir.

Stel dat Brody beslist om de aanslag niet te plegen omdat hij bang is dat er te veel onschuldige burgers het slachtoffer zouden worden van de vergeldingsactie. Hij laat dan zijn loyaliteit naar Nazir varen.

Hoewel Brody dan beslist om de aanslag niet te plegen, is op grond van zijn beweegredenen niet meteen te zeggen dat Brody in moreel opzicht een goed mens genoemd kan worden.

Vanuit de plichtethiek van Kant wordt gekeken naar de motivatie achter de handeling om te bepalen of iemand moreel juist handelt.

De deugdethiek van Aristoteles kijkt naar karaktereigenschappen, bijvoorbeeld naar een eigenschap als loyaliteit.

3p 17 Leg met de categorische imperatief uit of Kant loyaliteit als reden tot handelen moreel juist zou vinden.

Leg vervolgens uit dat volgens Aristoteles' deugdethiek loyaliteit een deugd genoemd kan worden.

Leg ten slotte met de praktische houding van Brody uit wat rationaliteit en integriteit van een wereldbeeld inhouden.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.